

Starzenie się jako problem współczesnych społeczeństw – demograficzne przemiany społeczeństw w Polsce i na świecie

Aging as a problem of modern societies – demographic transformations of societies in Poland and worldwide

MARCIN ULATOWSKI

Towarzystwo Pomocy im. św. Brata Alberta w Pleszewie

Świat współczesny dysponuje zasobami technologicznymi umożliwiającymi osiągnięcie podeszłego wieku w lepszym zdrowiu i większym poczuciu zadowolenia z jakości życia. Dożycie późniejszego wieku ma być rozumiane jako osiągnięcie. Będzie następował spadek umieralności i wzrost przeciętnej długości życia, jednak będzie to następowało wolniej niż w ostatniej dekadzie.

Słowa kluczowe: *współczesne społeczeństwo, starość, demografia, prognozy demograficzne*

The contemporary world has appropriate technological resources to enable people to achieve old age in better health and a greater sense of satisfaction with the quality of life. Reaching old age is to be understood as an achievement. This will be followed by a decrease in mortality and an increase in the average length of life, but the process will be slower than in the last decade.

Key words: *contemporary society, old age, demographics, population projections*

© Hygeia Public Health 2014, 49(4): 705-707

www.h-ph.pl

Nadesłano: 18.12.2014

Zakwalifikowano do druku: 22.12.2014

Adres do korespondencji / Address for correspondence

Marcin Ulatowski

Towarzystwo Pomocy im. św. Brata Alberta, Schronisko w Pleszewie

ul. Piaski 41, 63-300 Pleszew

telefax 62 7421842, e-mail: ulatowski_m@op.pl

W przekroju globalnym ludzkość jest dzisiaj starsza, niż kiedykolwiek w historii. Krajem, w którym po raz pierwszy, około 1870 r., zainteresowano się przekroczeniem progu starości demograficznej, czyli minimum dwunastoprocentowego udziału osób w wieku 60 i więcej lat w ogólnej liczbie ludności, była Francja. Kilka lat później, bo 1901 r., fakt przekroczenia progu starości stwierdzono w Szwecji, w 1931 r., w Wielkiej Brytanii, a w 1937 r. w Niemczech [1].

Od 1950 r. średnia spodziewana długość życia na naszej planecie wydłuża się: w 1955 r. wynosiła 47 lat, aby w 1995 r. osiągnąć 65 lat i zgodnie z przewidywaniami w 2025 r. wzrośnie do 73 lat. Oznacza to, że liczba osób starszych na świecie wzrośnie z 600 milionów w 2000 r. do prawie 2 miliardów w 2050 r. Im bogatszy kraj tym, dłuższe na ogół trwanie życia ludności i tym większy udział seniorów w ogólnej liczbie ludności danego państwa [2]. Demograficzna transformacja wywiera olbrzymi wpływ na wszystkie aspekty funkcjonowania jednostek, lokalnych wspólnot, narodów i społeczności międzynarodowej.

Przeobrażeniu ulega zarówno społeczne, gospodarcze, polityczne jak i kulturowe, psychologiczne oraz duchowe oblicze ludzkości.

Współczesny świat dysponuje nieosiągalnymi dotąd zasobami technologicznymi oferującymi ludziom niezwykle perspektywy w zakresie umożliwienia osiągnięcia podeszłego wieku w lepszym zdrowiu i z większym poczuciem zadowolenia z jakości życia. Współczesna starość powinna być czasem pełnej przynależności i uczestnictwa osób starszych w życiu społeczeństwa, powinna zapewniać im możliwość wnoszenia efektywnego wkładu w życie lokalnych społeczności i polityki całego państwa. Wykorzystanie tych możliwości, jak również poprawa jakości życia mężczyzn i kobiet w miarę ich starzenia się, będzie wymagać od społeczności międzynarodowej podjęcia zsynchronizowanych działań. W równym stopniu dotyczy to stworzenia trwałych systemów pomocy osobom starszym, jak i budowy społeczeństwa przyjaznego ludziom w każdym wieku. Jeśli dożycie późnego wieku będzie rozumiane jako osiągnięcie, to

wykorzystanie umiejętności, doświadczenia i zasobów osób w podeszłym wieku będzie w naturalny sposób traktowane jako element sprzyjający rozwojowi dojrzałych, zintegrowanych społeczeństw.

Prognozy z 1973 r. na temat liczby osób starych (powyżej 60 roku życia) w 2000 roku Polsce zakładały, że będzie to 17,8% ludności [3]; rzeczywistość okazała się bardzo zbliżona do przewidywań, ponieważ w tym roku Polskę zamieszkiwało 16,6% ludzi starych [2].

Polska nie należy do najstarszych demograficznie społeczeństw Europy, aczkolwiek proces starzenia się przebiega w coraz szybszym tempie. Na przestrzeni ostatnich pięćdziesięciu lat dwukrotnie zwiększył się procentowy udział osób w wieku 60 lat i starszych, a w jeszcze szybszym tempie wzrastał udział osób w wieku powyżej 65 lat. Procesy te najbardziej uwiadcniają się wśród kobiet i ludzi zamieszkujących wiejskie obszary Polski [2] (tab. I).

Tabela I. Procentowy udział osób starszych w ogólnej populacji ludności w Polsce
Table I. Percentage of elderly people in general population of Poland

Rok	Osoby w wieku 60 lat i starsze	Osoby w wieku 65 lat i starsze		
		Ogółem	Kobiety	Mężczyźni
1950	8,2	5,2	6,1	4,5
1960	9,6	6,0	7,1	4,6
1970	12,9	8,4	10,0	6,7
1980	13,3	10,1	12,1	7,9
1990	15,0	10,2	12,4	7,9
2000	16,6	12,2	14,7	9,6

Źródło: Opracowano na podstawie: B. Synak, Problematyka badawcza i charakterystyka badań. [w:] Polska starość. Gdańsk 2002: 13.

Starzenie się populacji społeczeństwa polskiego polega z jednej strony na wydłużeniu się przeciętnej długości trwania życia, z drugiej strony wiąże się ze spadkiem liczby mieszkańców Polski, na co wpływ ma ujemne saldo migracji oraz ujemny przyrost naturalny. W latach 2000-2004, liczba ludności Polski zmniejszyła się o osiemdziesiąt tysięcy. Globalne szacunki mówią o tym, że pomiędzy 2000, a 2050 rokiem odsetek osób w wieku 60 lat i więcej wzrośnie dwukrotnie (z 10,0% do 21,0%), podczas gdy odsetek dzieci zmaleje o jedną trzecią (z 30,0% do 21,0%) Spadek ogólnej liczby ludności oznacza wzrost obciążenia społecznego oraz rosnące zapotrzebowanie na opiekę zdrowotną i społeczną [2, s. 14]. Po 2010 r. przewiduje się istotny skok, w liczbach bezwzględnych, liczby ludzi, którzy będą oczekiwali świadczeń emerytalnych. Warto zwrócić uwagę na przyrost liczby emerytów w latach 1989-1997, który wyniósł 49,0%, z czym wiąże się pojęcie „systemowej stopy obciążenia”, oznaczające proporcję liczby pobierających świadczenia emerytalne oraz rentowe do liczby ubezpieczonych. Wynosi ona już 56,0%, a według prognoz za 30 lat być może jeden emeryt będzie przypadał na jednego pracującego. Te

niepokojące tendencje demograficzne mogą spowodować kryzys systemu ubezpieczeń około roku 2020.

Prowadzone przez demografów badania i analizy wskazują, że trwający od kilkunastu lat spadek rozrodczości jeszcze nie jest procesem zakończonym i dotyczy w coraz większym stopniu kolejnych roczników młodzieży. Wśród przyczyn tego zjawiska wymienia się: rosnący poziom wykształcenia, trudności na rynku pracy, zmniejszenie świadczeń socjalnych na rzecz rodziny, brak w polityce społecznej filozofii umacniania rodziny i generalnie trudne warunki społeczno-ekonomiczne, w jakich znalazło się pokolenie w wieku prokreacyjnym. Zgodnie z opiniami ekspertów, w najbliższych latach należy liczyć się z dalszym spadkiem współczynnika dzietności, z obecnej średniej 1,25 dziecka na kobietę do 1,1 dziecka w 2010 r., po czym w latach 2010-2020 można oczekiwać niewielkiego wzrostu dzietności. W dalszym ciągu będzie następował spadek umieralności i wzrost przeciętnej długości życia, jednak odrabianie zaległości w tej dziedzinie w stosunku do krajów najbardziej rozwiniętych będzie następowało wolniej niż w ostatniej dekadzie. Przeciętne trwanie życia wzrośnie z obecnych 74,5 lat (70,4 mężczyźni, 78,8 kobiety) do 77,8 w 2015 r. (74,6 mężczyźni, 81,2 kobiety) oraz do 80 lat w 2030 r. (77,6 mężczyźni, 83,3 kobiety) [4].

W najbliższych latach wzrośnie skala migracji zagranicznych, stąd zwiększy się nieznacznie ujemne saldo migracji, z obecnych kilkunastu tysięcy osób rocznie do dwudziestu czterech tysięcy osób około 2010 r. Migracje wewnętrzne pozostaną przez najbliższe lata na obecnym niskim poziomie. Sytuację powinien zmienić spodziewany wzrost gospodarczy, którego oznaki już wystąpiły. W migracjach między miastem i wsią kontynuowana będzie występująca od kilku lat przewaga przemieszczeń na wieś, związana ze zjawiskiem suburbanizacji [4]. Wszystko wskazuje na to, że starzenie się społeczeństw stanie się jednym z głównych problemów państw rozwijających się (w tym Polski). Dlatego też tak istotna staje się kwestia upowszechniania wiedzy na temat problemów seniorów w społeczeństwach [5].

Skutki starzenia się społeczeństw i związana z tym kwestia społeczna ludzi starszych są przedmiotem badań zarówno geriatry, psychogerontologii, socjogerontologii, geragogiki jak i polityki społecznej [6]. Wiemy, że nie istnieje jeden styl starzenia się i przystosowania do starości. Populacja ludzi starych jest heterogeniczna, co sprawia, że osoby starsze mają różne możliwości i różną odporność psychiczną, ich upodobania oraz hierarchia wartości także są zróżnicowane [7]. Z uwagi na poszanowanie godności człowieka starzejącego się istotne jest, aby szerzyć prawdziwy obraz starości, który będzie oparty o rzetelną wiedzę i będzie daleki od stereotypów, które przeważnie są niesprawiedliwe i krzywdzące.

Piśmiennictwo / References

1. Rembowski J. Psychologiczne problemy starzenia się człowieka. PWN, Warszawa 1984: 7.
2. Synak B. Problematyka badawcza i charakterystyka badań. [w:] Polska starość. Synak B (red). UG, Gdańsk 2002.
3. Worach-Kardas H. Nauczyciele a emerytura. PWN, Warszawa 1973: 3.
4. Prognoza ludności na lata 2003-2030. http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/ludnosc/prognoza_ludnosc/index.htm (20.12.2014).
5. Twardowska-Rajewska J. Profile starości. IBIS, Poznań 2000: 21.
6. Szaroty Z (red). Gerontologia społeczna i oświatowa. Zarys problematyki. AP, Kraków 2004: 9-12.
7. Halicka M. Satysfakcja życiowa ludzi starych. AM, Białystok 2004: 25-26.